

הפסול לא נחשבת כהולכה משום שלא נעשתה ברגל⁽¹⁴⁾!

ודחינן: **אימא** – יחזור הכשר ויקבלה ממקומו של הפסול, כי ההושטה שהושיט הכשר הראשון אל הפסול נחשבת הולכה. [ומדובר באופן שהפסול אינו מושיט את הדם אל הכשר אלא רק מחזיק בידו, והכשר נוטלו ממנו]⁽¹⁵⁾.

איתמר: אמר עולא אמר רבי יוחנן: הולכה שלא ברגל לא שמה הולכה, ולפיכך אין מחשבה פסולה פוסלת ומפגלת בה.

ולפי דברי רבי יוחנן, הסובר שהולכה שלא ברגל לא ^{א-10} שמה הולכה, דנה הגמרא מה דין ההולכה שנעשית שלא ברגל על ידי כהן, או אפילו על ידי זר הפסול

ודחינן: **התם נמו מדובר באופן דניידי פורתא** ברגליהם ומתקיימת בכך עבודת הולכה⁽¹³⁾. **ומאי קא משמע לן**, והלא אם כך היו עושים פשיטא שהולכה היא? – החידוש הוא שראוי להעמיד כהנים רבים לעבודת הפסח **כי ברוב עם הדרת מלך!**

תא שמע: קבל הכהן הכשר את הדם ונתן אותו על ידי הושטת ידו לפסול – יחזור הפסול ויושיט לכשר, למקום שעמד בו הכשר בשעה שנתן את הדם לפסול, ויוליכו הכשר שוב ממקום עמידתו הראשון אל המזבח. ואילו הושטה ביד היתה נחשבת הולכה, ואין צורך להוליך דוקא ברגל, למה אין הכשר יכול להתקדם ולקחתו מהפסול ולהוליכו ממקומו של הפסול אל המזבח, והרי כבר הושיט הכשר את הדם עד למקומו של הפסול. אלא בהכרח שאותה הושטה שהושיט הכשר את הדם בידו אל

והגרי"מ **פינשטויין** הקשה, הרי חידוש זה נשמע ממשנה ביומא [נג ב] שהכה"ג מניח את מורק דם הפר על כן שבהיכל בעת היות דם השעיר ואינו נפסל בכך. ואמר שהחידוש שרק כשאחזו פסול צריך לחדש שאינו נפסל, כיון שמצינו מעשה עבודה בהחזקת כלי לקבלת קומץ, אך הנחה על כן פשיטא שלא תפסול, ועדיין קשה שחידוש זה כבר ידוע מהפס' לעיל "יזרוקו כהנים מידם" שפירשתו הגמרא בורים שעשו מעשה איצטבא, ולא פסלו.

אכן, מלשון רש"י משמע שהצד לפסול לא היה משום עבודת פסול, אלא משום הפסק באמצע העבודה, שעבודת המתיר צריכה להעשות בהמשך אחד מתחילתה לסופה, ולכן סלקא דעתא שיפסול אף אם אין האחיזה נחשבת כהולכה. אך הנחת הדם על הכן אחר שכבר הוליכו עד הפרוכת פשיטא שאינה פוסלת, כי היא חלק נפרד של עבודת הולכה [וכמבואר להלן טו]. שאין צריך לעשות כולה ברגל].

ומסתבר שאם היה ההפסק בין עבודה אחת לעבודה אחרת, פשיטא שאינו פוסל, והנידון ב"נתן לפסול" הוא משום שהפסיק בין הולכה לקבלה שנחשבות כעבודה אחת כי הולכה בכלל קבלה, וכמבואר לעיל שמטעם זה דן הגרעק"א לפסול דם שנחסר בין קבלה להולכה, [וראה ב א הערה 14]. ולפי זה צריך לפרש בפס' הנ"ל כדלעיל [הערה 1] שהכהנים המקבלים הוליכו, והשוחטים קבלו מידם וכהנים אחרים נטלו מהם וזרקו למזבח שהכהנים המקבלים הוליכו, והשוחטים קבלו מידם וכהנים אחרים נטלו מהם וזרקו למזבח, ונמצא שלא היה הפסק בין קבלה להולכה אלא בין הולכה לזריקה ופשיטא שאינו פוסל.

15. **במשנה למלך** [שם] צידד בתחילה שכוונת הגמרא שאם שמה הולכה יחזור הכשר ויקבל את הדם מצידו השני של הפסול, ויזרקנו למזבח, ולמה צריך להחזירו לכשר, ובהכרח שאינה הולכה, ולכן שנינו שצריך להחזירו כדי שלא יטעה לקבל ממנו מצדו השני ולזרוק ללא שום הולכה, אך גם אם

ובהכרח שסוגיין סוברת כמ"ד [טו ב] שהולכה שלא לצורך הוי הולכה, ולדעתו אי אפשר לבטל הולכה כלל כיון שאין מטרת ההולכה דוקא לקרב הדם למזבח אלא דין עבודה שמתקיים אפילו בהולכה כלפי חוץ [וכדלהלן]. וכיון שצריך לקיים מצות הולכה נמצא שאם הולכה שלא ברגל אינה צורת העבודה של הולכה לא מועילה הושטה, ועל כך הוכיחה הגמרא מ"נתנו לחבירי".

13. **הרמב"ם** [פ"א מקרבן פסח הי"ד] הביא דין זה שנתון מחבירו לחבירו. והעיר **הלחם משנה** למה לא הזכיר את האוקימתא ד"נייד פורתא" והרי פסק שהולכה שלא ברגל אינה הולכה. **ובקרן אורה** כתב שלמסקנא לרבנן פסול רק כשמבטלה, דהיינו כששוחט סמוך למזבח, אך אם שוחט מרחוק ומושיט מיד ליד כשר, כי נעשית הולכה ניכרת. וראה דבריו להלן.

ובזבח תודה כתב על פי דרכו שבהולכה זותרתי אין צורך שיהיו נייד, כי דרכה בהושטה, ורק בההא אימנא שעוד לא חילקה הגמרא בין הולכה רבתי לזותרתי, והצרכה להעמיד בניידי, שאם לא כן לא נעשית הולכה. וראה עוד במסקנא.

ורבינו חננאל [פסחים סד ב] ביאר "נותנם לחברו" שהולכה שלא ברגל כשרה והוא דנייד פורתא, ותמוה שהרי אם שלא ברגל כשרה למה צריך שינודו. וראה שם **במאירי** שנקט שרק אחד הכהנים נייד, ויתכן שגם ה"ח פירש כן, וכונתם שחלק מההולכה נעשה ברגל, ולכן כל הקרבת הדם למזבח כשרה, כמבואר בהערה 10.

14. **רש"י** כתב ששני חידושים נכללו בדין "יחזיר לכשר" – שהושטה ביד אינה חשובה הולכה [וזה דחינן שיחזור ויטלו מיד הפסול], ועוד, "דלא מיפסל במאי דאפסקיה פסול". ולכאורה תמוה שהרי הנידון הוא זור לא יפסול אפילו בהולכה אם עשאה שלא ברגל, ופשיטא שאין החזקה בלבד פוסלת, שהרי ההחזקה ודאי אינה קרויה הולכה.

שהושיט הכשר לפסול, משום שאותה ההושה נחשבת הולכה שלא ברגל, ושוב אין לה תקנה. ובהכרח, שאפשר לחזור ולתקנה⁽²⁾.

ודחינן: **מי סברת דקאי** אותו זר שהושיט לו את הדם **גואי**, לצד המזבח, ונמצא שההושה שהושיט לו היתה הולכה פסולה.

לא בכך מדובר, אלא באופן **דקאי** זר שעומד הזר לצד **בראי**, לצד שכנגד המזבח וחוצה לו, ונמצא שאותה הושה אינה הולכה כלל, שהרי הוא מרחיק את הדם מהמזבח, ועבודת הולכה היא רק כשמקריב את הדם אל המזבח בהולכתו. וכיון שלא היתה כאן הולכה כלל, אפשר לחזור ולתקנה על ידי נטילת

להולכה, האם אפשר לתקנה לאותה הולכה על ידי החזרת הדם למקומו הקודם, והולכתו מחדש על ידי כהן ההולך ברגל, או לא אפשר לתקנה, משום שכבר נעשתה עבודת ההולכה בפסול?⁽¹⁾

תא שמע: קבל הכשר את הדם, ונתן אותו לפסול, לא נפסל הדם בשעה שהושיט הכשר לפסול, אף על פי שאותה הושה היא הולכה שלא ברגל, אלא יש לו תקנה – **יחזיר** אותו הפסול **לכשר**, ויוליכנו הכשר אל המזבח.

ומדייקת הגמרא: **ונהי נמי דיחזור הכשר ויקבלנו מהפסול, אי סלקא דעתך שהולכה שלא ברגל לא אפשר לתקנה**, הרי איפסלא לה ההולכה בשעה

2. **בשטמ"ק** [בהשמטות א'] תמה הרי הנידון כאן הוא רק משום שנקבע כי הולכה שלא ברגל אינה הולכה. ולעיל ביארה הגמרא שאם אין שמה הולכה יחזיר הפסול לכשר ויעשה הולכה מתחילה, ואילו אם שמה הולכה יחזור הכשר ויקבל ממנו לצד המזבח, וכיון שגרסו כאן "יחזור הכשר" נמצא שההולכה הראשונה כשרה, ולמה אמרו שכבר נפסלה.

וביאר שרק אם נעשית כולה שלא ברגל אין שמה הולכה, אך אם יכול עדיין להמשיכה ברגל יש לה הכשר בחלק ההולכה שיעשה ברגל, וכיון שתהה הוכרע שלא ברגל אין שמה הולכה, וראה משי"ב בזה **במשנה למלך ובאבן האזל** [פ"א מפסחא דה"ק]. **ומו"ר הגרא"ל** העיר כי הטעם שדי במקצת הולכה הוא משום שההולכה היא מעשה עבודה ואין מטרתה רק בכדי לקרב את הדם למזבח, ואם כן פשיטא שיש תיקון להולכה. כי מה איכפת לך שכבר הגיע דם למזבח, והרי לא נתקיימה בכך "ההולכה" ועדיין הוא יכול לעשות בו מעשה הולכה.

ובשם **הגרי"י מפוניבז'** ביארו שלדעת השטמ"ק נידון הגמרא הוא אם רק חלק ההולכה הנעשית ברגל תחשב הולכה, או שגם מה שלא נעשה ברגל יצטרף להולכה שחלקה ברגל. וזה תלוי אם נפרש ש"יחזור לכשר" היינו לראשון ויעשה הולכה נוספת, ומוכח שיש תקנה להולכה הראשונה, או שנפרש שיחזיר לכהן שבצד השני דהיינו הזורק, ורק ההולכה בהמשך מועילה, כי ההולכה בתחילה בטלה ואי אפשר לתקנה. [ולכן לא פירש רש"י לגבי הולכה שלא ברגל שהנפ"מ לקיום דין הולכה, כי ההולכה התקיימה בחלק שנעשה ברגל, והנידון על החלק השני אם נחשב חלק ממנה].

ועל כך אמרה הגמרא שאפילו אם נפרש כהצד השני יש ראייה שאפשר לתקנה, והיינו שדי בהמשך ההולכה, ואין צריך שכל ההולכה תהיה ברגל, כי אילו אי אפשר לתקנה צריך שכל ההולכה תהיה ברגל, וכיון שכבר נפסלה, לא תועיל המשך ההולכה. ונמצא שאפשר לומר "יחזור הכשר" אף אם אינה הולכה, כי אפשר לתקנה היינו שדי שחלק מההולכה, תעשה ברגל.

וברש"י ביאר שכונת הגמרא כי אף על פי שההפסקה

יקבל מצדו השני ויוליכו מעט, כשר, כי נעשתה מקצת ההולכה ברגל. [ודחינן שכונת המשנה שיחזור לצד המזבח ויקבלנו, כי שמה הולכה, ולפיכך די בהולכת כשר שהיתה בתחילה אף שנעשתה בהושה ולא ברגל].

אך מדברי רש"י משמע שהראיה היא ממה שצריך להחזיר לכשר, ומשמע שלא נעשית הולכה, ולא מועילה עשיית חלק מההולכה כדון, כיון שחלקה נעשית שלא ברגל, וצריך לחזור ולעשותה כולה בהכשר. וכן הסיק שם במשנה למלך.

וראה **בקרן אורה** שנקט כי אילו די בחלק מההולכה, נמצא שאם שלא ברגל שמה הולכה, הולכת הפסול פוסלת אף אם ימשיכנה הכשר, ולפיכך ביאר את ראיית הגמרא להיפך, שמהחזרת הפסול לכשר משמע שמהה הולכה ולפיכך הפסול פוסל וצריך לעשות את כל ההולכה בכשר, אך אילו אין שמה הולכה היה די בחלקה שאחר הושה הפסול. [אך המשנה למלך סבר שמקצת הולכה ברגל נחשבת הולכה, אך כשאינה ברגל אף אם שמה הולכה לא יחול בה פסול באופן שעושה גם הולכה ברגל ולהלן יבואר].

ובאבן האזל כתב שהרמב"ם אינו מפרש את ראיית הגמרא כרש"י, אלא כשיטת [בפ"ג מפסחא דה"ט] שגם הולכה לצד חוץ פסולה בור, ואם כן כיצד אמרו "יחזור לכשר" שמשמעותו שהזר יחזירנו. ובהכרח שהולכה שלא ברגל אינה הולכה, ולפיכך אין הושה זור פוסלת, ודחינן שהכשר עצמו יחזור ויקבל ממנו, ואף אם שמה הולכה אין כאן הולכת פסול.

1. **רש"י** פירש שהנידון הוא אם יכול להחזירו לאחוריו ולהוליכו שוב ברגל. וכביאורו לעיל [נד ב הערה 15] שהוכחת הגמרא ממה שצריך הפסול להחזירה כדי לעשות כל ההולכה בהכשר.

אך אם נפרש לעיל שההוכחה היא ממה שמחזיר ואינו מושיט לכשר בהמשך ההולכה [כמו שצייד המל"מ], נמצא שזה הוא גופא ספק הגמרא, אם די בכך שחלק מההולכה נעשה בהכשר, ולפיכך אפשר לתקנה, או שצריך שתעשה כולה בהכשר, ואי אפשר לתקנה. [ואם מחזירה לאחוריו יש לדון אם מועיל, כי עושה את כל ההולכה בהכשר, או שנחשב כמאריך את ההולכה ואינו מועיל, וראה להלן].

הדם מהפסול, והולכתו מחדש אל המזבח על ידי כהן כשר.⁽³⁾

לישנא אחרינא⁽⁴⁾: **איתמר, אמר עולא אמר רבי יוחנן הולכה שלא ברגל, פסולה!** ולפי גירסא זו אין מקום לדון אם אפשר לתקנה, שהרי רבי יוחנן סובר שההולכה "פסולה", [במקום "אין שמה הולכה"] **אלמא, לא אפשר לתקונה!**⁽⁵⁾

בהולכה גורמת שתחשב כל ההולכה שעשה כהולכה שלא ברגל, מכל מקום כיון שמועילה חזרת אותו הכהן להמשיך את ההולכה, מוכח שיש תקנה לכל ההולכה שעשה אותו כהן, ואף אם שלא ברגל אין שמה הולכה, אם נעשתה חלקה ברגל תיקן את כולה.

ובקרבן אורה כתב שעצם התיקון מוכיח שההולכה שלא ברגל אינה חלות פסול, כי אילו חל פסול לא יועיל תיקון, ורק משום שהיא חסרון בהולכה יכול להשלימה בהולכה ברגל, והיינו שאין צריך לחזור ולהוליכה מתחילה, אלא על ידי המשך ההולכה נחשבת כנעשית ברגל, כיון שלא חל פסול בתחילתה, וכל הדין שדי בחלק מההולכה ברגל הוא משום שאפשר לתקנה.

3. **הרמב"ם** [פי"ג מפסדומ"ק ה"ט] כתב "הולכה שלא ברגל אינה הולכה לפיכך אין המחשבה פוסלת בה, והמהלך במקום שאינו צריך הרי זו הולכה והמחשבה פוסלת בה. והשיגו **הראב"ד** דסוגיין כולה כרבי אליעזר דאמר לא שמה הולכה, וביאר **המשנה למלך** שכונתו להשיג מחילוק זה, ד"קאי זר בראי", דהיינו שכלפי חוץ אינה חשובה הולכה, ואף שאינה ברגל אינה נפסלת, ואיך פסק הרמב"ם שגם כלפי חוץ נפסלת במחשבה. [ובאור **שמוח** ביאר ההשגה באופן אחר].

וביאר **הגר"ח** שהרמב"ם חילק בין הולכה שנעשה בה פסול, כגון מחשבה או זרות, שבוה לא מועיל תיקון כי נעשתה עבודה וחל בה פסול, ואין בוה חילוק בין הולכה לצד המזבח או לחוץ, כי אין תקנה לפסול. מה שאין כן בהולכה שלא

ברגל, שלא נעשית עבודה בפסול, אלא שבטל עבודתה, בכך שהקריב הדם למזבח ללא עבודת הולכה, ויכול לתקנה בהולכה אחרת. ולפיכך אפילו למאן דאמר שאי אפשר לתקנה היינו רק כשהקריבו למזבח וביטל העבודה. אך כשהרחיקו כלפי חוץ, ודאי יכול לתקן כי לא נעשה כל פסול וביטול בעבודה. [וכן מבואר **במשנה למלך** פ"א מפסדומ"ק הכ"א, וכן כתב **בשפת אמת**].

אך **האור שמוח** כתב שלדעת רבנן זר פוסל בהולכה לחוץ מקל וחומר, כי אם מחשבה פוסלת בהולכה לחוץ כ"ש זרות, וראיתו, שהרי אפילו לרבי שמעון שמחשבה אינה פוסלת בהולכה שאפשר לבטלה, זר פוסל. וכונת הרמב"ם שזר פוסל דוקא כשהוליק לחוץ ברגל, אך אם הוליק זר לחוץ שלא ברגל אינה הולכה ואפשר לתקן ולעשות הולכה אחרת.

ודבריו מתאימים למה שהתבאר לעיל שתיקון ההולכה שלא ברגל ביאורו שדי במקצת הולכה ברגל, ונמצא שהחילוק בין זר שפוסל להולכה שלא ברגל הוא משום שאחר הולכה

שלא ברגל יכול לעשות חלק מההולכה ברגל, ודי בכך, כי חלק ההולכה שאפשר לבטלה אינו דין ב"עבודת הקרבן" ואין חסרונו פוסל בקרבן, אך זר פוסל גם אם עשה חלק זה בלבד משום שהוא מעבודת הדם, אולם כשהזר מוליק כלפי חוץ אינו פוסל, כי כל עבודת הדם היא רק בהקרבנו למזבח ולא בהרחקתו.

ובאבי עזרי [פ"ד ממעה"ק ה"ח] כתב שהרמב"ם סובר שעבודת פסול אינה כשרה אך מאידך אינה פוסלת בעצם הקרבן, וכמו שמצינו בקבלה שחזר הכשר ומקבל דם אחר, אלא שבהולכה אי אפשר לעשותה פעמיים באותו דם, ולכן אם קיבל פסול אין לה תקנה, ורק אם נעשתה שלא ברגל יכול לשוב ולהוליכו, כי נחשב כאילו לא נעשית עדיין הולכה בדם זה.

4. בגמרא לא הוזכר שזו לישנא אחרינא, ומו"ר **הגרא"ל** צידד לפרש שלא נחלקו, כי להלן [כו ב] אמרו שאין מחשבה פוסלת אלא בדבר הראוי לעבודה לאפוקי פסולין, ויתכן שהכוונה רק לעובד בקרבן פסול, אך אם רק הדם נפסל מועילה בו מחשבה, ולכן אף אחר שאמר שבהולכה שלא ברגל הדם פסול ואי אפשר לתקנו בהולכה אחרת, עדיין הוצרך לומר שגם אינה נחשבת הולכה לענין שמחשבה תפסול בה [ומכך לבד לא היינו יודעים שאי אפשר לתקן את ההולכה].

ובפנים ביארנו כפשוטו, שהוסיף לומר שההולכה פסולה להשמיענו שא"א לתקנה.

5. **בשטמ"ק** [השמטות ב'] הוכיח שאין הראיה מלשון "פסולה", אלא ממה שחזר עולא ושנה שהולכה שלא ברגל אינה הולכה, ובהכרח כוונתו לומר שפסולה לגמרי ואי אפשר לתקנה.

ובפנים מאירות כתב שהגמרא דייקה את שינוי לשונו, שלעיל נקט "לא שמה הולכה" וכאן נקט "פסולה". ואילו **בטהרת הקודש** ביאר שהגירסא והדיוק כרש"י "פסולה", דהיינו שלא רק ההולכה פסולה, אלא הדם נפסל בהולכה זו, ולפיכך אין לו תקנה.

והטעם לפסול הקרבן הוא משום שהדם הגיע לצד המזבח בלא הולכה, וכל עבודת ההולכה אינה שייכת אלא כשצריך להקריבו למזבח, וסבר עולא שאי אפשר לתקנו בהרחקתו, כי כבר הגיע למזב שאינו צריך הולכה, ופסול כי לא התקיימה בו.

6. **רש"י** פירש שצריך להחזירו לאחוריו ולהוליך ברגל, ולכאורה היינו לשיטתו לעיל שכל ההולכה צריכה להעשות

ומתצינן: **הבא במאי עסקינן, כשיצא הדם לחוץ**, שבהשפכו מהכלי ארצה, התפשט הדם להלן מן המזבח, וכיון שהתרחק ממנו, אין זה נחשב כמו שנעשית הולכה בדם⁽⁷⁾.

ומקשינן: וכי דם הנשפך ארצה **לבראי** בלבד נפיק, ואילו **לגואי לא עייל**? והרי לא יתכן שדם צלול הנשפך ארצה, שלא יתפשט גם כלפי חוץ וגם כלפי פנים?
ומתצינן: מדובר באופן שנשפך **במקום מדרון**, ולפיכך הוא מתפשט רק כלפי חוץ.
ואיבעית אימא, שנשפך **בגומא**, ולא התפשט לא כלפי חוץ ולא כלפי פנים, ולכן לא נפסל משום הולכה שלא ברגל.

ואיבעית אימא, **בסמיכא**, בדם סמיך שעומד לקרוש, ואינו מתפשט כלפי חוץ או פנים העזרה.

ברגל, ואכן **במשנה למלך** הוכיח מכאן כמסקנתו, שלא מועילה הולכת מקצת ההולכה ברגל, שהרי יכול לאוספו ולהמשיך הולכתו, ומה הדמיון להולכה שלא ברגל.

ובאחיזור [ח"ג נ"ב] הקשה הרי שנשפך הדם אף אם לא נעשית הולכה כפסול, עדין חסר הולכה מכח אדם, ולמה לא יצטרך לשוב ולהוליכו אף למאן דאמר הולכה שלא ברגל שמה הולכה, והרי להלן [ס א] אמרו שזריקה לא מועילה באופן שנשפך הדם מאליו על המזבח. וראה ברש"י [ד"ה נשפך] שבנשפך רק משום שאינה הולכה צריך לחזור ולהוליכו ברגל. וצריך לומר שרש"י סבר כהרשב"א שאם נפל מידו חשוב מעשה בידי אדם, ולפיכך למאן דאמר שלא ברגל שמה הולכה אין צריך לחזור ולהוליך, ולהלן לגבי זריקה מדובר שנשפך מאליו אינה זריקה. אך אם כן נדחית לכאורה הוכחת הגר"ח שהרי יש כאן מעשה עבודת הולכה שלא ברגל. אולם צריך לחלק שאין זה עבודת הולכה ממש, שהרי אין עבודה אלא בכלי, ובהכרח מה שהתפשט מאליו אינו אלא כהמשך ההולכה שנעשית בכלי, ומצטרף כי נעשה מכח אדם, וצ"ע.

8. כך פירש רש"י. וביאר מו"ר הגרא"ל שהכרחו לכך, כי המשנה בפרק שני – "נשפך על הרצפה ואספו פסול" שבה עוסקת הגמרא – באה ללמד שיש פסול נשפך קודם קבלה, ולמה יביא בה התנא דין שאחר קבלה, ובהכרח שאין כוונת הגמרא אלא על המשנה דריש פ"ג.

אולם החזו"א [א, טו] ביאר שהקושיא מהמשנה בפרק שני, וביאר שאף על פי שקודם קבלה אין פסול הולכה, מכל מקום יש ללמוד מכך שדם שנשפך קודם קבלה פסול, שהרי אילו דם שהתקרב למזבח בלא הולכה פסול, הוא הדין שדם הנשפך מן הצואר קודם קבלה נפסל כי לא היתה קבלה מהצואר לכלי.

ומתצינן: **הבא במאי עסקינן, כשיצא הדם לחוץ**, שבהשפכו מהכלי ארצה, התפשט הדם להלן מן המזבח, וכיון שהתרחק ממנו, אין זה נחשב כמו שנעשית הולכה בדם⁽⁷⁾.

ומקשינן: וכי דם הנשפך ארצה **לבראי** בלבד נפיק, ואילו **לגואי לא עייל**? והרי לא יתכן שדם צלול הנשפך ארצה, שלא יתפשט גם כלפי חוץ וגם כלפי פנים?
ומתצינן: מדובר באופן שנשפך **במקום מדרון**, ולפיכך הוא מתפשט רק כלפי חוץ.

ואיבעית אימא, שנשפך **בגומא**, ולא התפשט לא כלפי חוץ ולא כלפי פנים, ולכן לא נפסל משום הולכה שלא ברגל.

ואיבעית אימא, **בסמיכא**, בדם סמיך שעומד לקרוש, ואינו מתפשט כלפי חוץ או פנים העזרה.

ברגל, ואכן **במשנה למלך** הוכיח מכאן כמסקנתו, שלא מועילה הולכת מקצת ההולכה ברגל, שהרי יכול לאוספו ולהמשיך הולכתו, ומה הדמיון להולכה שלא ברגל.

אמנם מסתבר שגם הסוברים שדי במקצת הולכה [שטמ"ק רש"י קר"א] אין זה אלא אם אפשר לתקנה, וכמבואר לעיל, שהתיקון הוא המשך ההולכה, אך כאן מקשה הגמרא למאן דאמר שאי אפשר לתקן, ולשיטתו לא מועילה הולכת מקצת להכשיר ההולכה. וראה קרן אורה.

ב. בעצם קושיית הגמרא מנשפך הדם, העיר מו"ר הגרא"ל שהרי לא נעשה בו מעשה הולכה שלא ברגל, אלא מאליו הלך ונשפך הדם לכוון המזבח, והרי זה כמתעסק בלבד, ולמה תלוי בספק אם מועילה תקנה להולכה שלא ברגל. ולכאורה מוכח מכאן, שרק בשחיטה מתעסק אינו פוסל לפי שאינו מועיל בה, אך בשאר עבודות, פוסל ומועיל בהם.

ועוד מוכח מכאן לכאורה לפשט ספיקו של המקדש דוד [אם הולכה טעונה כלי שרת, שהרי התפשטות הדם נחשבת כהולכה אף שלא היה בכלי שרת. [וכן הוכיח הגרי"ז מפירש"י יג ב] לגבי טבילת אצבע "דהיינו הולכה שמוליך הדם באצבעו לקרבו למזבח"]. אולם לביאור הגר"ח בסמוך אין זו ראייה, כי ההוכחה היא שאף אם נעשה ללא הולכה כשר.

7. הגר"ח הוכיח מכאן שהולכה שלא ברגל אין בה פסול, אלא ביטול מעשה ההולכה, שהרי הדם שנשפך התקרב מאליו למזבח, ולא נעשית בו עבודת הולכה שלא ברגל, ובכל זאת מקשינן מדיון זה למאן דאמר שאין לה תקנה, כי לדעתו גם כשבטלה העבודה מאליה אין לה תקנה.

וכן מוכח בדחיה שהתפשט כלפי חוץ, דהיינו שהביטול הוא רק כשהתקרב הדם ולא כשהתרחק מהמזבח בהולכה שלא

שלא ברגל לאו הולכה היא, ולכן הוא מכשיר אפילו כשמחשב בה מחשבת פסול⁽¹⁰⁾.

מחכו עלה במערבא [בארץ ישראל חלקו על המימרא הזאת], כי אם הולכה זותרתי שלא ברגל, כאשר הוא עומד סמוך למזבח, אינה נחשבת הולכה לפי רבי שמעון, אף על פי שאי אפשר לבטלה, יקשה לך –

אלא, חטאת העוף, שמזים את דמה על המזבח על ידי שאוחזו הכהן את גופה ומתזו את הדם מצוארה המלוך על המזבח, וקיימא לן **דפסיל בה מחשבה** באותה הזאה [אף על פי שאינו מוליך את הדם ברגלו אלא עומד סמוך למזבח ומזה מגופה], **לרבי שמעון, היכי משכחת לה?** והרי לא שייך לפסול בהזאתה אלא משום שהיא הולכה זותרתי, ונמצא מחשב בהולכה.

כי ממה נפשך, **אי דחשיב עלה מקמי דליפוק**

ברגל. ונמצא, שיש ממשנה זו **תיובתא** על עולה שאמר בשם רבי יוחנן שהולכה שלא ברגל פסולה היא⁽⁹⁾.

אתמר, הולכה שלא ברגל – מחלוקת רבי שמעון ורבנן היא. שמחלוקתם במשנה אם מחשבה פוסלת בשעת הולכה, אינה מחלוקת אם הולכה נחשבת עבודה, שהרי **בהולכה רבתי**, כשמוליך ממקום המרוחק מהמזבח, **דכולי עלמא לא פליגי** שנחשבת ההולכה לעבודה, ולפיכך כולם סוברים שאם חישוב בה מחשבה פסולה **דפסולה** אותה הולכה, ככל עבודה פסולה.

כי פליגי בהולכה זותרתי, כששוחט בסמוך למזבח, ומושיט את הדם בידו אל המזבח, מבלי שיהלך ברגליו.

רבנן סוברים הולכה שלא ברגל עבודה היא, ולפיכך מחשבה פוסלת בה. ואילו רבי שמעון סובר שהולכה

שלא בהילוך" ומשמע שחולק בהילוך שאפשר לבטלו, ולא בהושטה.

ולכן פירש שהמחלוקת באופן שהולך ברגל במקום שהיה אפשר להושיט בכלי, ורבנן סברו שאי אפשר לבטל ההולכה, כי על כל פנים צריך הושטה, ואילו רבי שמעון סבר שהושטה אינה עבודה חשובה לפסול בה, ולכן ההולכה נחשבת שאפשר לבטלה.

ובמשנה למלך [פ"א מפסודה"ק הכ"ג] ביאר סוגיין בשלשה אופנים:

הראשון, כרש"י, והוסיף שנקטו לשון "זותרתי" לומר שנחלקו דוקא באופן ששחט קרוב למזבח, שבוה נחלקו רבנן וסברו שנחשבת הולכה גם כשעושה שלא ברגל, כי דרכה בכך. אבל כששחט מרחוק גם רבנן מודים שלא ברגל אינה הולכה. וביאור קושיית רב פפא מהמשנה, הוא כקושיית השטמ"ק, שהרי

במשנה משמע שחולק "בהילוך". **השני**, כביאור השטמ"ק הנ"ל, ולפי זה פירש, כי אף שבהה אמינא הובן שהמשנה עוסקת באופן ששחט בצד המזבח, והולך ברגל אף שלא הצורך לכך, מכל מקום הוקשה לרב פפא מפשטות לשון המשנה שמשמעותו ששחט רחוק מהמזבח, והכשיר רבי שמעון משום שיכל לבטל ההולכה בשחיטה קרוב למזבח. [וכן הוא בשטמ"ק אות ז].

השלישי, שבין "רבתי" ובין "זותרתי" הן הולכות שלא ברגל, ואין הנידון בפסול מחשבה בעת ההולכה, אלא בעצם פסול ההולכה עצמה שלא ברגל, והולכה רבתי לכולי עלמא פסולה, כי אין דרכה להעשות שלא ברגל, ובהולכה זותרתי נחלקו, שלרבי שמעון אפילו שחט בצד המזבח אם לא הילך ברגל, פסולה, כי אינה חשובה הולכה אלא ברגל, ולרבנן כשרה כיון שדרכה בכך אפילו שלא ברגל נחשבת הולכה.

ודחה פירוש זה מפני שאם כן אין ביאור לקושיית רב פפא,

9. **הרמב"ם** [פ"ג מפסודה"ק ה"ט] פסק שהולכה שלא ברגל אינה הולכה, לפיכך אין המחשבה פוסלת בה. וכתב **הכסף משנה** שאף על פי שרב נחמן נשאר בתיובתא, אין קושייתו על עיקר הדין אלא על הדין שאי אפשר לתקנה, ודקדק בן מלשון רש"י "תיובתא דעולא" דהיינו שאין תיובתא לרבי יוחנן שאמר שאינה הולכה אלא לעולא שאמר "אי אפשר לתקנה".

ובלחם משנה [שם פ"א הכ"ז] תמה שהכסף משנה סותר דבריו, שביאר שם שהרמב"ם פסל באופן שהולך הפסול והחזיר לכשר וכדו' משום שפסק כמאן דאמר שאי אפשר לתקנה דרבי יוחנן כוותיה. וצידד לחלק בין הולכת פסול שאי אפשר לתקנה, להולכה שלא ברגל שאפשר לתקנה, וראה לעיל הערה 3. **ובטהרת הקודש** על רש"י [ד"ה אפשר]. יובא להלן הערה 17.

10. **רש"י** [ד"ה אלא] פירש שמדובר באופן ששחט בצד המזבח זורק, ופירוש "הולכה זותרתי" הוא הולכה בהושטת ידו ואינה נחשבת הולכה. והולכה רבתי היא הולכה ברגל, ובה מודה רבי שמעון שמחשבה פוסלת. וביאר **החזו"א** [קמא קט, ב] שחלוקה "הולכה שלא ברגל" האמורה כאן מזו שדן בה רבי יוחנן אם שמה הולכה, שהנידון אם שמה הולכה שייך רק כשעשה עבודת הולכה אך לא ברגל והספק אם נחשבת הולכה כשרה או לא, אך כאן מדובר דוקא בהושטת ידו להזאה והיא ודאי הולכה כשרה שנעשית כדינה, [ואין נפ"מ אם עומד רחוק או קרוב למזבח]. והנידון הוא רק אם יש לה שם הולכה בנפרד ומחשבה פוסלת בה, או שהיא חלק מההזאה וכיון שלא חישוב על ההזאה לא פסל, וראה עוד בהערה 15.

השטמ"ק הקשה שמשמעות הגמרא היא שהחילוק הוא ב"הולכה" בין זותרתי לרבתי, ואין הכוונה לחלק בין הולכה להושטה, ועוד שבמשנה מבואר טעמו של רבי שמעון ש"אפשר

דילמא מדובר באופן שחשב **מדפריש** דם החטאת מצואר העוף ועד **דמטא למזבח**, ומשעה שיצא הדם מצואר העוף הסתיימה עבודת ההולכה ומתחילה עבודת ההזאה, המתמשכת עד שיגיע הדם אל המזבח. ולפיכך המחשב באותה שעה מחשבה פסולה הרי הוא מחשב במלאכת הזאה, ולא בהולכה, ומודה רבי שמעון שהמחשב בהזאה פוסל.⁽¹³⁾

והראיה שהזאת הדם נחשבת כהזאה מתמשכת

דם,⁽¹¹⁾ כשמנענע את גופה של חטאת העוף כדי שיותו דמה, ולנענע זה יש דין הולכה, הלא אמרת שהולכה זוטרתי לאו כלום היא לדעת רבי שמעון.

ואי חשב עליה **בתר דנפק דם**, בשעה שהוא ניתן מהצואר אל עבר המזבח, **הא איתעבדא ליה מצותו** [המקשה הבין שההזאה מסתיימת ברגע שהותו הדם מצואר העוף], ושוב לא פוסלת בה מחשבה?⁽¹²⁾

ומקשינן, **מאי קושיא** היא זאת!?

אולם **החזו"א** [א טו] כתב שהטעם שלא מועילה מחשבה בחטאת העוף מיקמי דליפוק דם, הוא משום שהדם אינו נמצא בעולם, והוא טפל לבשר, ומה שכתב השטמ"ק להלן שמועילה מחשבה בתוך כדי דיבור, היינו רק על הדם המוכן במזרק לזריקה. אך בתוס' [ד"ה אלא] נקטו שאף שנחשב כמו בכלי שרת אינו פוסל.

וראה בקהילות יעקב [שם] ובמשמר הלוי [לה] שדנו לענין מחשבה בסילוק בזיכין למאן דאמר [לעיל יד א] שאינה חלה אלא בהושטת ידו מפתח אולם ולחץ, ע"ש.

12. לפי **רש"י ותוס'** [בד"ה אלא] קושיית הגמרא היא שמעשה ההזאה נגמר ביציאת הדם מהעוף, והמחשבה חלה רק קודם שיצא מהעוף, ואז היא הולכה זוטרתי, ואם רבי שמעון נחלק ומכשיר בה, כיצד מצינו מחשבה בחטאת העוף, [נסברו שהדם בצואר בהמה נחשב כנתון בכלי ושייך בו הולכה]. ומתריצין שלא נגמרה עבודת הזאה עד שתגיע למזבח, ויכול לפגל אחר שתצא מהעוף. ויתכן שהנידון הוא בהזאה שהיא עיקר העבודה, אלא שיש בה חלק הולכה, והתבאר לעיל.

אך **ריבנו ברוך** פירש [בד"ה חטאת] שקודם שיצא הדם מהעוף לא שייך בו הולכה, משום שהדם נחשב עדיין כחלק מהעוף כגיל, ומשעה שיצא הדם מהעוף עד שחז על המזבח תלוי בהולכה שלא ברגל, היינו שהנידון הוא בהולכה ולא בהזאה, [וראה עוד בהערות לתוס']. ובק"ן אורה שהגמרא לא דנה מצד הזאה כי כשמחשב קודם יציאת הדם עדיין היא הולכה ואין מחשבין מהולכה על הזריקה. ונראה שהבין שמעשה ההזאה נחשב הולכה, שהרי קודם שיצא מהצואר נחשב כחלק מגוף העוף ואין בו הולכה. רצ"ב.

13. מדברי **רש"י** [בסמוך בד"ה אלא] משמע שהמחשבה חלה בהזאה שהיא עיקר העבודה, **ובתוס'** [סוף ד"ה חטאת] יש גירסאות חלוקות בזה, אם אחשבה רחמנא ל"מחשבה" או ל"הולכה" ע"ש. והביאור תלוי אם קושיית הגמרא היתה משום שההולכה היא כהשלמת ההזאה, ולכן נחשבת כהולכה זוטרתי, ומתריצין דאחשביה להולכה זו. או שהקושיא היא, איך חלה מחשבה אחר שאין צריך יותר למעשה העובד, כי כבר נעשית ההזאה אף שעוד לא הגיעה למזבח. ועל כך מתריצין שאחשביה למחשבה, והיינו שהמחשבה בהזאה נמשכת עד סיום העבודה, כי העובד שייך בעבודה עד סיומה

כי במשנה הרי לא נחלקו בהולכה שלא ברגל, שהרי רבי שמעון הכשיר כי יכל לשחוט בצד המזבח, ומשמע ששחט מרחוק והולך ברגל.

11. **רש"י** פירש שלפני יציאת הדם לא חלה המחשבה, כי היא הולכה שלא ברגל, אך אם בהולכה זוטרתי כולי עלמא מודו שפסול, אתי שפיר אף לרבי שמעון. ומשמע שאחיות הצואר נחשבת הולכה, אף שלא יצא הדם, ובפרט זה נחלקו עמו תוס', [בד"ה חטאת] וסברו שכל זמן שלא יצא הדם אינו עושה הולכה כלל, וראה בהערה הבאה ובהערות על תוס'.

ולעיל [יג א] הבאנו דברי הגרי"ז שהוכיח מהרמב"ם [פי"ג מפסוהמ"ק ה"ה] שאין בעוף עבודת הולכה, וביאר טעמו שאין הולכה אלא אחר קבלה, ובעוף אין קבלה אלא מזה מן הצואר. ולכאורה טעם זה נסתר מסוגיין, שמשמע שיש הולכה בעוף, ורק מחשבה אינה פוסלת בה כי היא "הולכה זוטרתי", ואם כן יתכן שזה הטעם שלא נקט הרמב"ם שמחשבה פוסלת בעוף בהולכה [נכמו שנקט הלח"מ פ"א מפסוהמ"ק הכ"ג וראה **קרבן אהרן** לתו"כ חובה יחט].

וביאר הגרי"ד **סולוביצ'יק** שהולכה זוטרתי יש לה דין של התחלת זריקה, ולפיכך אינה נחשבת הולכה בפני עצמה וישנה גם בעוף. וראה דבריו בהערות לתוס'. **ומו"ר הגרא"ל** ביאר שכל עבודה יש לה שם, וכיון שנאמר בעוף "והזה" ובהה אמיא אין בו הזאה, בהכרח שהכוונה להולכה, אך למסקנא שיש בו הזאה יתכן שאין בו הולכה כגיל. [אולם רש"י כתב במסקנא "מדפריש דם פסק הולכה ומתחלת הזאה" וביאר כוונתו כי כיון שאמרה תורה בעוף הזאה בהכרח צריך להביאו עד המזבח – שלא ככל זבח – וכלול בזה חיוב לעשות מעשה התזה והוא ההולכה, ומעת שיצא הדם ואילך נחשב עבודת הזאה].

ב. במקדש דוד [לג א, עמ' תצג] כתב שלא שייך שתהא מחשבה ברגע יציאת הדם ממש, כי אף בתוך כדי דיבור אינו נחשב כחושב בשעת עבודת המתיר, וכמבואר בתוס' כאן, והיינו משום שצריך לחשוב בשעת העבודה ממש. ותמה על **השטמ"ק** [להלן ג' ב אות ו] שנקט שחושב בתוך כדי דיבור. וראה **בקהילות יעקב** [א, ג] שצידד להוכיח מכאן כשיטת תוס' שצריך דיבור לפסול בשלא לשמה, ולכן אינו יוכל לצמצם מחשבתו ברגע יציאת הדם, ודחה, שגם המחשבה צריכה להיות מפורטת "ששחטו לשם שלמים" ע"ש.

שגם לפי רבי שמעון יש אופן שמחשב בהזאה בחטאת העוף, כגון שחישב בין ההתזוה להגעת הדם למזבח!

כי אתו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע מבי רב, אמרי: היינו חוכא ד"מחכו במערבא": וכי בהולכה רבתי, הרחוקה מהמזבח, לא פליגי רבי שמעון וחכמים? והא כי פליגי, בהולכה רבתי פליגי! שהרי טעמו של רבי שמעון שהילוך אינו פוסל הוא משום ש"אפשר שלא בהילוך", ומוכח שכוונתו אפילו בהולכה רבתי אלא שמכשיר משום שאפשר לעשותו בהולכה זוטרתית!

אלא בהכרח, צריך לומר כי בהולכה זוטרתית כולי עלמא דפסלה, משום שאי אפשר לבטלה. (15) כי פליגי בהולכה רבתי, שרבנן פוסלים, ורבי שמעון

מהזאת ועד הגעתו אל קיר המזבח, דהא בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא: היה מזה מדם חטאת העוף על מזבח החיצון, או שהיה מזה מדם הפר בהיכל כנגד הפרוכת, ונקטעה ידו של מזה עד שלא הגיע דם לאויר המזבח, מהו? האם נחשבת הזאת הדם כעבודה עד שיגיע הדם למזבח, ונמצא שנעשתה העבודה בשעה שהיה הכהן בעל מום, והרי היא פסולה, או שכבר הסתיימה עבודת ההזאה בשעה שהזה הכהן, ונמצא שנעשה בעל מום רק לאחר שהסתיימה העבודה⁽¹⁴⁾.

ואמר ליה רבי זירא: הרי היא פסולה. מאי טעמא? משום שנאמר בחטאת העוף "וזהו מן הדם", ובסמוך לכך נאמר "ונתן הכהן מן הדם", ודרשינן "וזהו" דומיא "ונתן" בעינן, שכל עוד לא ניתן הדם על המזבח, עדיין נמשכת עבודת ההזאה. ונמצא

— וכל עוד לא הגיע הדם למזבח לא נגמרה מצוות הזריקה — נחשב שפעולתו נמשכת עד שנה הדם. ועיין בהערה 1 לתוס'.

ובחזון יחזקאל [מילואים לחולין פ"כ ה"ד] הוכיח מכאן שפסול מחשבה חל בעצם הקרבן, שאילו הוא פוסל את העבודה ופסול הקרבן הוא רק משום שעבודתו פסולה הרי אחר שיצא הדם מידו כבר אינו בעלים על המעשה לחשב בו שלא לשמו, [ונקט שהגמרא מוכיחה מנקטעה ידו רק שהעבודה נמשכת עד דמטא למזבח ויכול לחשב בה לפסול הקרבן אף אחר שנגמרה פעולתו], אך להניל אין זו ראייה.

15. רש"י פירש את גירסתנו "בהולכה זוטרתית כולי עלמא לא פליגי דלא פסלה", משום דלאו כלום היא, ואין שם הולכה עליה, אלא כולה צורך זריקה היא, והוא לא היה בדעתו לחשב על זריקה אלא על הולכה.

ולכאורה כוונתו לומר, שאפילו אם הולכה שלא ברגל הויה הולכה, אין ההושטה נחשבת מעשה הולכה חשוב. אבל נחשבת היא כמעשה זריקה, ואילו חשב מחשבת פסול על הזריקה, פוסל בה. וכן נקט בקרן אורה, ותמה מו"ר הגראי"ל מה נפ"מ אם אינו יודע את שם העבודה שהוא מחשב בה, והלא העיקר שהוא מחשב בעת עבודה. וביאר שאמנם הולכה זוטרתית אינה נחשבת כלל עבודה, אלא שאפשר לחשב בה על עבודת הזריקה שהיא חלק ממנה, וכוונת רש"י שלא חישוב על ההזאה שאחריה אלא על ההולכה שעושה כעת ובה מחשבה אינה פוסלת. וראה הערה 10.

ובשטמ"ק [אות ח] הקשה הרי רבנן אמרו לעיל [יג ב] שטבילת אצבע מפגלת, אף שהיא הולכה זוטרתית שהרי אי אפשר לבטלה, וכאן אמרו שלכולי עלמא אינה פוסלת. והסיק מכך שאם הולכה שלא ברגל שמה הולכה מועילה מחשבה בהולכה זוטרתית, ובסוגיין מדובר למסקנא שלא שמה הולכה, ולכן לא חלה בה מחשבה. וכן משמע בתוס' מנחות [יג ב ד"ה משום].

ואינו תלוי בשעת מעשה בלבד.

וראה באבן האזל [פ"א מפסדהמ"ק] שהוכיח מסוגיין שמחשבה מועלת גם אחר שכבר סיים הכהן מעשה עבודתו, והוכיח מכך לדין מחשבה בזריקה והקטרת קומץ. ולכאורה מסוגיין אין להוכיח לדין אחר, כי רק בהזאה חידשה התורה מ"וזהו ונתן" דאחשבה רחמנא, שצריך שיהא העובד בכשרותו עד סיום העבודה, ולכן מועילה מחשבתו לפסול את העבודה גם לאחר שעשאה העובד. והגרא"ז נקט שחידוש התורה הוא שכל עוד לא נעשית מצוותו מועילה בו מחשבה, [ולא סבר שהעובד שייך לעבודה עד סיומה, שזהו דין בהזאה בלבד].

14. רש"י פירש שהספק הוא אם נחשבת כעבודה בעל מום, והחזו"א [א, טו] דייק מכך שהוא הדין לכל מום שנפל בו, ומשמע שהבין שלולי דברי רש"י היה ניתן לפרש שנקט דוקא "נקטעה ידו" שהנידון הוא משום שבעת הנתינה כבר אינו ראוי לעשות נתינה. אך כבר התבאר בהערה הקודמת שחידוש התורה הוא שהעובד שייך לעבודה עד שיגיע הדם למזבח, שאילו היה חסרון בנתינה, לא היה ראייה מכך למחשבה בחטאת העוף.

ועוד כתב [כ' (ב')] [י'] שאם נעשה חרש או שוטה פשיטא שלא נפסל, שלא נעשה בו פסול של בעל מום, ומשום מתעסק אין חסרון אלא בעת הזריקה, והוא זרק מודעת. [ובסי' טו דן באופן שנעשה מחוסר בגדים, ודימהו לבעל מום, ולכאורה יש לחלק שלא נפסל גופו, ויכול המעשה להתייחס אליו].

ומו"ר הגראי"ל תמה איך למדו מחידוש התורה בבעל מום והרי לא נאמר בקרא אלא שיהא המזה כשר עד שעת נתינה, ומנלן שיכול לחשב אחר שיצאה הזאה מידו וכבר אינו עושה שום פעולה. והביא שהקהילות יעקב [ב"ק סי' כ] הקשה מכאן על דברי הנימוקי' שהזורק חץ כל היוצא ממנו נחשב כאילו נעשה בעת שיצא מתחת ידו, ואם כן מה לי שנקטעה ידו של מזה אחר שהוה.

ולכן ביאר כי כיון שהצריכה התורה לזרוק את הדם למזבח

בני רבי חייא ורבי ינאי [ומה שאמרו לעיל שהולכת זר פסולה, מדובר בלא החזירו כהן]: **חד אמר כשר, וחד אמר פסול.**

מכשיר משום שאפשר לבטלה⁽¹⁶⁾.

הוליכו⁽¹⁷⁾ זר [לדם] ברגל, **והחזירו כהן למקום השחיטה**,⁽¹⁸⁾ **וחזר והוליכו הכהן למזבח, פלוגי בה**

בפירוש שלישי מהמשנה למלך. ולעיל יד ב הערות 10 – 11]. וראה **בקרן אורה** שנקט שלמסקנא הולכה זותרתי בהושטת ידו, נחשבת לכולי עלמא כוריקה ולא הולכה, ובמוליך מידו ליד חבירו נחשבת הולכה רבתי, אלא שאפשר לבטלה לרבי שמעון. ובההא אמינא סברה הגמרא שנחלקו בוותרתי אם היא הולכה או זריקה, וברבתי כולי עלמא פסלו משום שאי אפשר לבטלה. **ובאבן האזל** דחה דבריו, שהרי אם כן למסקנא רבנן סברו שהמוליך מידו ליד חבירו נחשב הולכה, ונמצא דלא כרבי יוחנן שאמר הולכה שלא ברגל פסולה.

17. **רש"י** כתב שהנידון דוקא בהולכה, כי בשאר עבודות אי אפשר לחזור ולעשות שוב שחיטה או קבלה וזריקה. וכן דעת בן בתירא במנחות [ו א] וכתב **בטהרת הקודש** שלדבריו יהיה הנידון גם בקמיצת פסול שהרי יכול לחזור ולקמוץ שוב. וביאר שזה טעמו של הרמב"ם [פ"א מפסוהמ"ק הכ"ז] שפסל בין הוליכו זר וחזר והוליכו כהן ובין הוליכו כהן וחזר והוליכו זר, כי דעת רבנן במנחות [שם] שאם קמץ זר לא מועילה קמיצת כשר לתקנו, ולפיכך פסק שאין תקנה לעבודת פסול. [ודלא **כהכסף משנה** שביאר טעמו משום שפסק שהולכה שלא ברגל פסולה ואי אפשר לתקנה, ראה הערה 9].

ובאבן האזל [שם הכ"ג] דחה דבריו, וביאר שכוונת רש"י שרק הולכה שאינה עבודה בעצם הדם אלא קירובו למזבח אפשר לתקנה, ולא בשאר עבודות – כולל קמיצה – שנעשים בגוף הקרבן, ואין טעמו של בן בתירא להכשיר משום שאפשר במציאות לחזור ולקמוץ, אלא משום שסבר כי אין עבודת הקמיצה נשלמת עד שיתקדש הקומץ בכלי שרת, ורבנן סברו שחל שם קומץ ושיריים בקמיצה.

18. **רש"י** פירש הוליכו זר ברגל והחזירו כהן שהעבודה עליו מוטלת, וביאר **בטהרת הקודש** שכוונתו שדוקא כהן יחזירנו ולא זר, כי היא הולכה הנצרכת כדי לתקן את הראשונה, ואפשר לפסול במחשבה בהולכה זו. וכמו שהוכיח מדברי תוס' לעיל [נד ב הערה 7 לתוס']. וראה בהגהות **מלאכת יו"ט. ומו"ר הגרא"ל** צידד שכוונת רש"י להיפך, שאין צורך להחזירו דוקא ע"י כהן, ומה שהוא מחזירו הוא רק מפני שמוטל עליו לדאוג שהעבודה תעשה כהלכתה.

ובקרן אורה דקדק בלשון הרמב"ם [שם] שבהוליכו זר כתב "החזירו" דהיינו שהזר עצמו החזיר, והעיר **מו"ר הגרא"ל** שהרמב"ם פסק שאי אפשר לתקן הולכת זר, ואיך אפשר להוכיח מדבריו שאם אפשר לתקן יכול לתקן ע"י זר. וביאר, שאם אפשר לתקן את העבודה ע"י המשך ההולכה אין צורך לחזור ולעשות את כל שיעור ההולכה שעשה הזר, וכי אין הולכת הזר פסולה אלא שלא נעשית הולכה בהכשר, ראה הערה הבאה] והעיקר שיעשה קצת ממעשה הולכה בהכשר, ואם כן גם אם החזירו הזר עצמו המשך יתקן הולכתו. **ובישועות דוד** [ח"ז] כתב שכך אמר לו הגרי"י.

וראה **בחזו"א** [שם] שהתאים דברי השטמ"ק עם דברי רש"י, שרק בהושטת העוף אין בה הולכה חשובה כי היא צורך זריקה, אך טבילת אצבע אינה עיקר הזאה, ולכן שייך בה מחשבה בהולכה, ובדרך אחרת כתב [קדשים כ"ט סק"ג] דלעיל סברה הגמרא כמו הההא אמינא בסוגיין שנחלקו בהולכה זותרתי. [ועוד יש לומר שטבילת אצבע רחמנא אחשבה להולכה דכתיב "טבל", ואילו בהזית העוף אחשבה בתורת הזאה ולא בתורת הולכה].

והרמב"ם פסק [פי"ז מפסוהמ"ק ה"ג] שטבילת אצבע מפגלת, **ובמשנה למלך** [פי"א מפסוהמ"ק ה"א] תמה, הרי דעתו שהולכה שלא ברגל אינה הולכה [ראה הערה הבאה]. וכתב לחלק בין טבילת אצבע שמצוותה בכך ונחשבת הולכה, מה שאין כן בהושטת יד שאינה מצוה אלא היא כסופה של הולכה. ולכן שייך לומר שאינה פוסלת. **ובזבח תודה** נקט כדרכו, שלמסקנא הולכה זותרתי לכולי עלמא פסלה, כי דרכה בכך, ולעיל נקטה הגמרא את סברת הההא אמינא שהולכה שלא ברגל היא הולכה בין בטבילת אצבע ובין בהושטת ידו.

16. **הרמב"ם** [פ"א מפסוהמ"ק הכ"ג] כתב: והולכה שלא ברגל אינה הולכה, לפיכך כהן שקבל את הדם ועמד במקומו וזרק למזבח נפסל הובח. **ובלחם משנה ובמשנה למלך** הוכיחו שהרמב"ם גרס בהולכה זותרתי לכולי עלמא לא פסלה, שהרי הרמב"ם לא חילק בין שחט קרוב למזבח או רחוק ממנו, ומשמע שבכל אופן נחשב כהולכה שלא ברגל שאינה הולכה. [דהסיק המשנה למלך שלדעת הרמב"ם אי אפשר לבטל הולכה לגמרי, ולפיכך אם עשה רק הולכה שלא ברגל, אינה הולכה. וכבר הבאנו לעיל שדעת תוס' והרמב"ם בפיה"מ שהולכה היא עבודה שאפשר לבטלה ובכל זאת פוסלת בה מחשבה].

ועוד כתב הרמב"ם [פי"ג מפסוהמ"ק ה"ט] שהולכה שלא ברגל אינה הולכה, כיצד, קיבל את הדם והוא עומד במקומו ופשט ידו לזרוק על המזבח וחשב [מחשבת פיגול] בעת שפשט ידו, אין המחשבה פוסלת. **ובזבח תודה** נקט שכוונת הרמב"ם באופן שעמד רחוק מהמזבח, וכיון שהדרך להוליך מרחוק ברגל, נחשבת עבודה, ואם עשאה שלא ברגל היא פסולה [כמבואר בפ"א הכ"ג] ולכן לא חלה בה מחשבת פיגול. אבל בעומד קרוב, מחשבתו בהושטת ידו פוסלת, כי היא הולכה זותרתי. ודעת הרמב"ם דלכולי עלמא **פסלה**, שדרכה בכך ואי אפשר לבטלה, ולפיכך נחשבת הולכה ולא זריקה, ודלא כביאור נשאי כליו.

וביאר, שהרמב"ם סבר שדוחק לפרש כרש"י שלא נחלקו בהולכה זותרתי שאינה ברגל, וכל מחלוקתם בהולכה רבתי שהיא ברגל, שהרי לא מסתבר שהגמרא תחזור בה לגמרי מההנחה שמחלוקתם בהולכה שלא ברגל, ולכן נקט שהולכה רבתי, היא הולכה שלא ברגל ממקום רחוק, וכיון שהדרך להוליך ברגל, אם עשאה שלא ברגל, פסולה. [וראה בהערה 10

דינה של ההולכה, וכאן, כיון שהיא נעשתה על ידי כהן, לא אכפת לך במה שהחזרה למקומה הראשון ובסוף הוליכה זר.

רבא אמר, אף לדברי הפוסל במוליך זר תחילה, פסול כאן אף על פי שהכהן הוליך תחילה. מאי טעמא? — דהא לאחר שהחזיר את הדם למקומו הראשון, צריך שוב לאמטווייה למזבח, ונמצא ב-10 שההולכה השניה היא עבודת הולכה כאילו היתה הולכה ראשונה, ולפיכך פסלה בה הולכת זר.

אמר ליה רבינא לרב אשי: הכי אמר רב ירמיה מדיפתי: הא ד"צריך לאמטווייה" מחשיב להולכה השניה כהולכה גמורה להפסל בור, מחלוקת רבי אלעזר ורבנן היא.

דתנן, רבי אלעזר אומר: המהלך במקום שצריך להלך, מחשבה פסולה פוסלת בו. אך אם מהלך במקום שאין צריך להלך, אין מחשבה פוסלת!

ואמר רבא בהסבר מחלוקתם של תנא קמא ורבי אלעזר: הכל מודים שאם קבלו דם בחוץ והכניסו בפנים, שהיתה קבלת הדם מן המזבח ולהלך, ואחר כך הוליכו לכון המזבח, זהו הילוך שצריך להלך, ולפיכך לדברי הכל מחשבה פוסלת בו.

ומבאר הגמרא במה נחלקו: **מר סבר, אפשר לתקונה להולכת פסול.** ומה שאי אפשר לחזור ולתקן שחיטה או קבלה או זריקה שנעשתה על ידי פסול, הוא משום שלא ניתן לחזור ולשחוט או לחזור ולזרוק, כי אין דם. אבל אם נשאר דם הנפש, אכן ניתן לחזור ולקבל על ידי כשר, ולזרוק את הדם.

ומר סבר, לא אפשר לתקונה! כיון שנעשתה העבודה בפסול, נפסל הקרבן, ושוב אינו ראוי לתקון.⁽¹⁹⁾

הוליתו כהן תחילה לדם, והחזירו למקומו בלא שיזרוק את דמו על המזבח, וחזר והוליתו זר אל המזבח —

אמר רב שימי בר אשי: לדברי המכשיר בהוליתו זר תחילה והחזירו הכהן וחזר הכהן והוליתו, פוסל כאן, כי לדברי ההולכה השניה היא העיקר, שהרי על ידה הכשיר באופן שחזר הכהן והוליתו, ואם כן, באופן שהכהן הוליך תחילה, והחזיר, ואת ההולכה בסוף עשה זר — יפסול.

ואילו **לדברי הפוסל בהוליתו זר תחילה, משום שההולכה הראשונה עיקר, בהכרח כאן הוא מכשיר, שהרי לדעתו ההולכה הראשונה היא הקובעת את**

סובר שגם ההולכה השניה עיקרית כי צריך לאמטויה. אכן אם נחלקו בכך, היו צריכים לחלוק באופן שחיטת באחת ההולכות לשמה ובאחרת שלא לשמה, [וראה רש"י כו א], ובהכרח שאין הנידון שתועיל ההולכה העיקרית כאילו השניה לא נעשית, אלא שהמכשיר סובר שגם אחר שכבר התקרב הדם למזבח ע"י זר ושוב התרחק יש שם הולכה על ההמשך משום שחייב לשוב ולהקריבו, ואילו הפוסל סובר שאחר שהתקרב אין עליו עוד שם הולכה.

וכבר הבאנו לעיל את דברי הגר"ח שחלוק דין הולכת זר, שאף אם לא חל פסול בגוף הקרבן, הרי נעשית עבודת הולכה גמורה על ידי פסול, ולכן יש מי שאומר שאי אפשר לתקנה, ואינו כהולכה שלא ברגל או ממילא, שלא נעשית הולכה כלל, ולפיכך מסקינן לעיל שאפשר לעשות הולכה אחרת תחתיה. וראה **באבי עזרי** [פ"ד ממע"ק ה"ח].

ובקהילות יעקב [יג] כתב שלמאן דמכשיר בהוליתו זר והחזירו וחזר והוליתו כהן, בהכרח שלא חל פסול על ידי זר, כי מה לי שלא השלים כל ההולכה בפסול, והרי דינו ככל מחשבת פסול שחלה בקרבן אם חשבה בעת עבודה ואינו יכול לתקנה על ידי שיחזור ויעשה אותה עבודה בהכשר. והוכיח מכמה מקומות לכאן ולכאן.

ולפיכך הסיק כי אף שלא חל פסול בקרבן, מכל מקום העבודה נפסלת, ואין זה חסרון גרידא כאילו לא נעשתה כלל, ונפקא מינה לכשר ופסול שעשאה יחידו שיפסלה כי נעשית

ובקן אורה העיר שגם ב"הוליתו כהן" כתב הרמב"ם ש"החזירו" ומשמע שיחזירו כהן, ומוכח שלא איכפת לו אם יחזור כהן או זר. ותמה שהרי שיטת הרמב"ם [פ"ג מפסוהמ"ק ה"ט] שגם הולכה לצד חוץ נחשבת הולכה ומחשבה פוסלת בה, ולמה אינה טעונה כהן. וצידד שמחשבה חמורה מזרות, שהרי חלה בהולכה כלפי חוץ. עי"ש.

19. **במקדש דוד** [ט"ז א'] צידד לבאר שהמחלוקת היא אם עבודת פסול פוסלת את הגוף הקרבן ולכן אי אפשר לתקנה, או שהיא רק חסרון בעבודה על ידי כהן, ולפיכך אפשר לתקנה ולעשותה שוב בהכשר [והם שני צדדים בתוס' מנחות יח ב ד"ה ור"ש, ונפ"מ אם טעון עיבור צורה, וראה ריש פ"ב]. ודחה, שמשמעות לשון הגמרא הוא, שנחלקו אם אפשר להמשיך את מעשה ההולכה, וממילא לא יחול הפסול, כי לא נעשתה הולכה שלימה בפסול, או שכל ההולכה צריכה להעשות על ידי כהן כשר, ולפיכך אי אפשר לתקנה, ולא משום חלות פסול על ידי זר.

אמנם ממה שאמרו בסמוך לדברי המכשיר פסול וכו', משמע לכאורה שהנידון הוא אם ההולכה הראשונה היא עיקר העבודה או השניה, ונכלשון רש"י אי אזלינן בתר קמייתא או בתר בתרייתא, ואילו מחלוקתם אם חל פסול או רק חסר בעבודה, הרי אין חילוק בין ראשונה לשניה, וגם רבא שאמר שאף לדברי הפוסל פסול, אינו משנה את סברת הפוסל, אלא